

**НАУКОВО-ПРАКТИЧНИЙ ЖУРНАЛ
ВІСНИК СТОМАТОЛОГІЇ**
SCIENTIFIC AND PRACTICAL JOURNAL
“BULLETIN OF DENTISTRY”

№ 4(125) Т50 2023

• Заснований у грудні 1994 року

• Виходить 4 рази на рік

• Державна установа «Інститут стоматології та щелепно-лицевої хірургії
Національної академії медичних наук України»

УДК 616.31(05)

DOI 10/35220

ISSN 2078-8916

Редакційна колегія:

Шнайдер С. А. (Одеса) – головний редактор
Левицький А. П. (Одеса) – науковий редактор
Рейзвіх О. Е. (Одеса) – відповідальний секретар редакції
Гулюк А. Г. (Одеса)
Ковач І. В. (Дніпро)
Горохівський В. Н. (Одеса)
Дєньга О. В. (Одеса)
Пашаєв А. Ч. (Азербайджан)
Копчак А. В. (Київ)
Савичук Н. О. (Київ)
Пиндус Т. О. (Словацька Республіка)
Скиба В. Я. (Одеса)
Скрипников П. М. (Полтава)
Удод О. А. (Кропивницький)

Адреса редакції

65026, Одеса,
вул. Рішельєвська, 11
тел. +38 (068) 487 28 83,
Державна установа «Інститут стоматології ЩЛХ НАМН»
E-mail: info@visnyk.od.ua
www.visnyk.od.ua

Передплатний індекс 74108

Засновники журналу

Державна установа «Інститут стоматології та щелепно-лицевої хірургії
Національної академії медичних наук України»
Громадська організація «Асоціація стоматологів України»
Комунальне неприбуткове підприємство
«Одеська обласна стоматологічна поліклініка
Одеської обласної ради»

Журнал засновано 7 грудня 1994 року
Свідоцтво про реєстрацію: серія KB № 23891-13731ПР
від 03.04.2019 р.

Мова видання

Українська, російська (для іноземних авторів) та англійська

Журнал включено до Переліку наукових фахових видань України категорії Б, в яких можуть публікуватись основні результати дисертаційних робіт, зі спеціальності 221 «Стоматологія» (Наказ МОН України № 886 від 02.07.2020 р. (додаток 4)).

Журнал «Вісник стоматології» реферується Інститутом проблем реєстрації інформації НАН України

Журнал обробляється та відображається в Українському реферативному журналі «Джерело»

Журнал індексується в системі Google Scholar, Ulrichsweb, ExLibris, CrossRef

Електронна версія журналу представлена на сайті НБУ ім. В. І. Вернадського

Рекомендовано до друку рішенням Вченої ради ДУ «ІСЩЛХ НАМН» від 24.11.2023 р. протокол № 16

Відповідальність за достовірність наведених у наукових публікаціях фактів, цитат, статистичних та інших даних несуть автори

Технічний редактор

Н. С. Корцигіна
Коректура
Н. С. Ігнатова
Макет і комп'ютерна верстка
А. О. Філатов

**Науково-практичне видання
ВІСНИК СТОМАТОЛОГІЇ**

Науково-практичний журнал
№ 4 (125) Т 50 2023

© Державна установа «Інститут стоматології та щелепно-лицевої хірургії Національної академії медичних наук України» • 2023

Підписано до друку 27.11.2023. Формат 60x84/8. Папір офсетний. Гарнітура Times. Друк офсетний. Ум. друк. арк. 13,72. Обл.-вид.арк. 11,69. Зам. № 0224/107. Надруковано з готового оригінал-макета: ВД «Гельветика» м. Одеса, 65101, вул. Інглезі, 6/1. Тел. +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08 E-mail: mailbox@helvetica.ua Одеса • Державна установа «Інститут стоматології та щелепно-лицевої хірургії Національної академії медичних наук України» • 2023

УДК 614.2-058:616.31:355.12(477)

DOI <https://doi.org/10.35220/2078-8916-2023-50-4.16>**С.О. Чертов,**

кандидат медичних наук, доцент, завідувач кафедру
пропедевтичної та хірургічної стоматології,
Запорізький державний
медико-фармацевтичний університет,
проспект Маяковського, 26, Запоріжжя, Україна,
індекс 69000, s.chertov@ukr.net

О.О. Кокарь,

кандидат медичних наук, доцент кафедри
терапевтичної, ортопедичної та дитячої стоматології,
Запорізький державний
медико-фармацевтичний університет,
проспект Маяковського, 26, Запоріжжя, Україна, індекс
69000, podkachka@ukr.net

Т.В. Строгонова,

кандидат економічних наук, доцент кафедри мед фізики
біофізики вищої математики,
Запорізький державний
медико-фармацевтичний університет,
проспект Маяковського, 26, Запоріжжя, Україна,
індекс 69000, strogonova@meta.ua

ОСОБЛИВОСТІ СТОМАТОЛОГІЧНОГО ЛІКУВАННЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ПІД ЧАС ВІЙНИ (РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ)

Вступ. Після повномасштабного вторгнення Росії в Україну більшість крупних міст сходу країни, таких як Запоріжжя, опинилися близько до лінії фронту, отримав статус прифронтового міста. Життя суспільства цих міст адаптувалося до потреб сучасних реалій. Одним із основних соціальних галуз, що першими на себе відчули близькість фронту була служба охорони здоров'я, в тому числі стоматологічна. Значну частку відвідувачів як малих стоматологічних кабінетів міста Запоріжжя, так і великих стоматологічних центрів зайняли пацієнти-військовослужбовці. Постійний бойовий стрес, психологічні і фізичні навантаження негативно впливають на імунну систему військових, викликаючи загальну і місцеву імуносупресію. Часто після бойових завдань у військових збільшуються скарги на біль в зубах через загострення хронічних процесів.

Мета дослідження. Вивчення частоти звернення до приватних стоматологічних закладів і основні стоматологічні заходи при лікуванні учасників бойових дій. **Матеріал і методи.** Проведено ретроспективний аналіз медичної документації стоматологічних пацієнтів-військовослужбовців приватній стоматологічній клініці м. Запоріжжя. Використовували методи порівняння часток Стюдента, порівняння частот χ^2 , методи лінійної регресії, аналіз часових рядів. **Наукова новизна** у даних динаміки звернення до приватних стоматологічних послуг діючих військових учасни-

ків боїв і основних лікувальних заходів при їх лікуванні за 2022-2023 рр. **Висновки.** Таким чином, звернення військовослужбовців за стоматологічною допомогою у приватному секторі прифронтового міста має сезонний характер – в основному це літні місяці та перші місяці осені; основний об'єм стоматологічної допомоги у прифронтовому місті включає заходи, що потребують мінімальну кількість відвідувань лікаря; дентальна імплантація та тотальна реабілітація проводиться лише 13,0 % пацієнтів-військовослужбовців у період активної служби.

Ключові слова: імплантат, періімплантит, бойовий стрес, клінічне дослідження, запалення, аналіз.

S.O. Chertov,

Candidate of Medical Sciences, Associate Professor, Head of the Department of Propaedeutical and Surgical Dentistry, Zaporizhzhia State Medical and Pharmaceutical University, 26 Maiakovskiy Avenue, Zaporizhzhia, Ukraine, postal code 69000, s.chertov@ukr.net

O.O. Kokar,

Candidate of Medical Sciences, Associate Professor of the Department of Therapeutic, Orthopedic and Pediatric Dentistry, Zaporizhzhia State Medical and Pharmaceutical University, 26 Maiakovskiy Avenue, Zaporizhzhia, Ukraine, postal code 69000, podkachka@ukr.net

T.V. Strogonova,

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor of the Department of Medical Physics, Biophysics, Higher Mathematics, Zaporizhzhia State Medical and Pharmaceutical University, 26 Maiakovskiy Avenue, Zaporizhzhia, Ukraine, postal code 69000, strogonova@meta.ua

FEATURES OF DENTAL TREATMENT FOR MILITARY PERSONNEL DURING THE WAR (RETROSPECTIVE ANALYSIS)

Introduction. After Russia's full-scale invasion of Ukraine, most major cities in eastern Ukraine, such as Zaporizhzhia, were close to the front line and received the status of a frontline city. The life of the Society of these cities has adapted to the needs of modern realities. One of the main social sectors that first felt the proximity of the front was the health service, including the dental service. A significant share of visitors to both small dental offices in Zaporozhye and large dental centers was occupied by military patients. Constant combat stress, psychological and physical exertion negatively affect the immune system of military personnel, causing general and local immunosuppression. Often, after combat missions, the military has increased complaints of toothache due to exacerbation of chronic processes. **Purpose of the study.** Study of the frequency of visits to private dental institutions and the main dental procedures in the treatment of combatants. **Research methods.** A retrospective analysis of the medical documentation of dental patients of military servicemen at a private dental clinic in Zaporizhzhia was conducted. The

methods of comparing Student's proportions, comparing χ^2 , frequencies, linear regression methods, and time series analysis were used. **Scientific novelty.** At the present stage, of interesting the data on the dynamics of turning to private dental services of active military combatants and the main medical measures during their treatment in 2022-2023.

Conclusions. Thus, the results obtained showed that the servicemen's request for dental care in the private sector of the front-line city is seasonal – mainly in the summer months and the first months of autumn. The main volume of dental care in a front-line city includes measures that do not require a minimum number of visits to a doctor. The dental implantation and total rehabilitation is performed only by 13.0% of patients who are military servicemen during the period of active service.

Key words: implant, peri-implantitis, combat stress, clinical research, inflammation, analysis.

Вступ. Після повномасштабного вторгнення Росії в Україну більшість крупних міст сходу країни, таких як Запоріжжя, опинилися близько до лінії фронту, отримав статус прифронтового міста. Життя суспільства цих міст адаптувалося до потреб сучасних реалій. Одним із основних соціальних галуз, що першими на себе відчули близькість фронту була служба охорони здоров'я, в тому числі стоматологічна. Значну частку відвідувачів як малих стоматологічних кабінетів міста Запоріжжя, так і великих стоматологічних центрів зайняли пацієнти-військовослужбовці.

Особливості умов перебування на військовій службі знижує рівень особистої гігієни і стоматологічної здоров'я. В свою чергу постійний бойовий стрес, психологічні і фізичні навантаження негативно впливають на імунну систему військових, викликаючи загальну і місцеву імунодепресію [1, 2].

Часто після бойових завдань у військових збільшуються скарги на біль в зубах через загострення хронічних процесів [1].

Останнім часом велику увагу приділяють проблемі організації військової стоматологічної служби у Світі і Збройних силах України – у містах дислокації окремих підрозділів та центральних військових медичних закладах [3, 4, 5] У науковій літературі багато робіт присвячених проблемам розповсюдженості стоматологічних захворювань у військових строкової служби, курсантів, військовослужбовців контрактників і дані об'ємів стоматологічних заходів [6, 7, 8].

Проаналізовано особливості бойової травми щелепно-лицевої ділянки та наведені можливі варіанти хірургічного лікування [9].

Бойові дії змусили жителів окупованих територій та прифронтових населених пунктів переселитися у глиб країни. Наразі в Україні офіційно

zareestrovano 4,8 млн внутрішньо переміщених: у Києві zareestrovano майже 400 тисяч переселенців, майже вдвічі менше у Дніпрі, а саме 175 тис. осіб, замикають п'ятірку міст за кількістю ВПО Харків, Запоріжжя та Одеса. Тому актуальні дослідження досвіду амбулаторного стоматологічного прийому пацієнтів у великих містах у нових умовах часу [10, 11].

У науковому інформаційному просторі недостатньо даних щодо навантаження на цивільні стоматологічні заклади, що знаходяться близько до лінії фронту під час війни та стану стоматологічного здоров'я військових – учасників бойових дій. Організація допомоги військовому контингенту у цивільних стоматологічних закладах міст потребує додаткових інформаційних підстав. Нами проведено дослідження лікувального навантаження одного приватного стоматологічного центру прифронтового міста Запоріжжя.

Мета дослідження. Вивчити кількісні показники частоти звернення до приватних стоматологічних закладів і основні стоматологічні заходи при лікуванні учасників бойових дій за період з літа 2022 року по зими 2023 року.

Матеріал і методи. Нами проведено ретроспективний аналіз медичної документації стоматологічних пацієнтів-військовослужбовців приватній стоматологічній клініці «Клініка Чертова» м. Запоріжжя та кафедри хірургічної та пропедевтичної стоматології ЗДМФУ за період з червня 2022 року по грудень 2023 року. Критерієм включення були пацієнти – військові, що знаходилися на службі у ЗСУ під час звернення.

Для поліпшення вивчення відмінностей, отримані дані у пацієнтів – військовослужбовців (І група) порівняні із даними однакової кількості рандомно вибраних цивільних пацієнтів (ІІ група, контроль).

При статистичній обробці даних використовували методи порівняння часток Стьюдента, порівняння частот χ^2 , методи лінійної регресії, аналіз часових рядів.

Результати дослідження. За 18 місяців у приватній стоматологічній клініці «Клініка Чертова» м. Запоріжжя отримали стоматологічну допомогу близько 2682 осіб; середній вік пацієнтів був 47,5 років. Із 2682 (100,0 %) пацієнтів центру, військовослужбовці рядів ЗСУ склали 21,7 % (n = 581) (рис. 1). Згідно з даними, що наведені у рисунку 1, за період з червня 2022 року по січень 2023 року у стоматологічному центрі отримали допомогу 145 військовослужбовців, що склало 24,9 % пацієнтів даного контингенту за

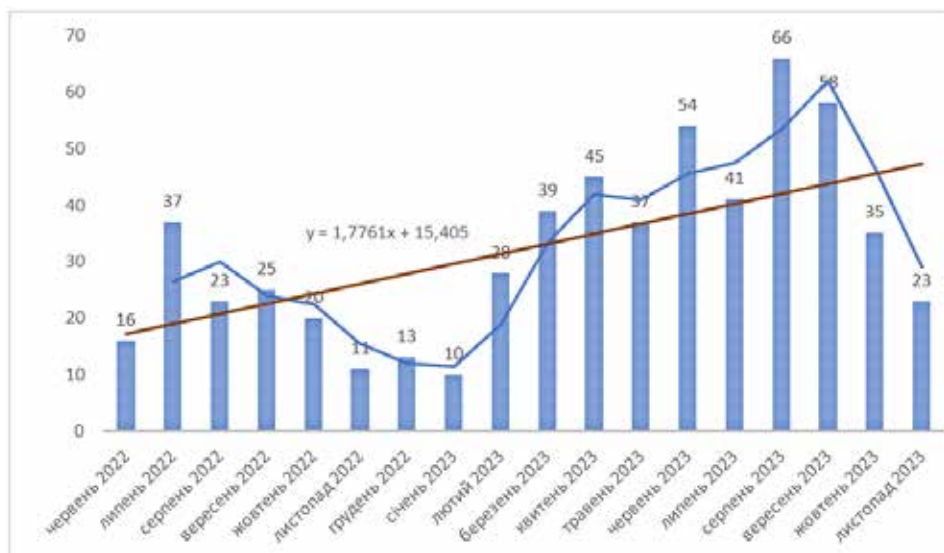

Рис. 1. Динаміка звертання військовослужбовців до стоматологічної допомоги у приватний центр «Клініка Чертова»

період проведеного аналізу. У 2023 році кількість первинних пацієнтів-військовослужбовців, що відвідували стоматологічний центр збільшився майже тричі – 436 (75,1 %) осіб. Динаміка звертання пацієнтів вказує на збільшення їх числа у літні місяці і початок осені: пік прийшовся на липень, серпень і вересень 2022 – 37, 23 і 25 осіб, відповідно, що склало 25,5 %, 15,8 % і 17,2 % показників 2022 року, відповідно. За весь період аналізу ці пікові цифри склали 6,3, 4,0 і 4,3 % у загальній кількості військових за період аналізу, відповідно.

Збільшення активності звернення пацієнтів простежується і за літні місяці 2023 року: максимальні показники у червні, липні, серпні і вересні. В жовтні 2023 року починається спад активності як у 2022 році.

У червні 2023 року кількість пацієнтів військовослужбовців було 54, у липні – 41, у серпні – 66, у вересні – 58, що склало 12,4 %, 9,4 %, 15,1 %, 13,3 % пацієнтів I групи за 2023 рік відповідно. Ці цифри склали 9,2, 7,0, 11,4 і 10,0 % від загальній кількості пацієнтів I групи за весь період аналізу, відповідно (табл. 1).

Аналіз даних таблиці 2 показав, що в динаміці змін присутні обидві регулярних компоненти часових рядів – тренд і сезонна складова. Існуючий тренд є зростаючим та задається наступним рівнянням регресії $Y = 1,78 + 15,4X$, де Y – доля звернень військових за стоматологічною допомогою, X – номер сезону (рис. 1)

Існування тренду доводить також зберігання частки звернень за місяцями p_n у загальній кількості звернень та збільшення частки звернень у 2023 році p_N порівняно з 2022 р. (табл. 1).

Збільшення кількості звернень військових за допомогою влітку та зменшення взимку доводить наявність сезонної складової (табл. 1). Незважаючи на обмаль даних, аналіз показав статистично значуще зменшення середніх значень часток звернень влітку та восени у 2023 р. ($p < 0,05$).

Із 581 (100,0 %) пацієнта – військовослужбовця на тотальну стоматологічну реабілітацію потребували 73 (12,5 %) особи. Решта отримала допомогу від одно або двох профільних спеціалістів (табл. 2)

З таблиці 2 видно, що серед стоматологічних заходів у лікуванні військовослужбовців домінували лікування карієсу (100,0 % випадків), хворіб пародонту (90,5 %), професійна гігієна (100,0 %). Лікування пародонту у цивільних пацієнтів проводилося достовірно рідше, у 63,6 % випадків; проф гігієна та лікування карієсу проводилося однаково часто – всім пацієнтам стоматологічного центру, що були включені у дослідження.

У 76,4 % пацієнтів-військовослужбовців проводилося хірургічна маніпуляція, видалення зубів; серед цивільних за той же період часу видалення зуба було проведено майже у 2 рази меншому числу пацієнтів – 43,5 % ($p = 0,001$). Аналіз показників частоти лікування ускладнень карієсу, вказує на те, що періодонтит лікувався у 73,1 % цивільних пацієнтів, замість 13,2 % – у військових. Імовірна однакова частота періодонтиту у цивільних і військових, із різницею у виборі тактики лікування.

Показники цивільних навпаки вказують на більш частий вибір терапії періодонтиту – 73,1 % пацієнтів ($p = 0,001$) і менш видалення зубів – 43,5 % пацієнтів. Збільшення частоти видалення

Таблиця 1

Розподіл кількості звернень пацієнтів військовослужбовців за стоматологічною допомогою за період аналізу

Місяць	2022 рік %		2023 рік %		P	
	n ₁ =145	N ₁ =581	n ₂ =436	N ₂ =581	p _n	p _N
Червень ¹	11,0	2,7	12,4	9,3	p _n =0,65	p _N =0,01*
Липень ²	25,5	6,4	9,4	7,0	p _n =0,01*	p _N =0,68
Серпень ³	15,9	4,0	15,1	11,3	p _n =0,82	p _N =0,01*
Середнє за літо	17,5	4,4	12,3**	9,2**		
Вересень ⁴	17,2	4,3	13,3	10,0	p _n =0,25	p _N =0,01*
Жовтень ⁵	13,8	3,4	8,0	6,0	p _n =0,04*	p _N =0,04*
Листопад ⁶	7,6	1,9	5,2	4,0	p _n =0,27	p _N =0,03*
Середнє за осінь	12,9	3,2	8,8**	6,7**		
Грудень ⁷	9,0	2,2	-	-		
Січень ⁸	-	-	2,3	1,7		
Лютий ⁹	-	-	6,4	4,8		
Середнє за зиму	9,0	2,2	4,3	3,2		
Березень ¹⁰	-	-	8,9	6,7		
Квітень ¹¹	-	-	10,3	7,7		
Травень ¹²	-	-	8,5	6,3		
Середнє за весну	-	-	9,2	6,9		

Примітка: ** різниця середніх статистично значуща (p<0,05).

Таблиця 2

Розподіл лікувальних заходів за типом у рамках передопераційної підготовки

Лікувальні заходи		I група (n = 581)		II група (n = 581)		P
		abc	%	abc	%	
Хірургічна санація	видалення зубів*	444	76,4	253	43,5	p=0,001
	апикальна хірургія	73	12,6	157	27,1	p=0,25
Лікування карієсу		581	100	558	96,0	p=0,35
Лікування ускладнень карієсу	лікування пульпіту	381	65,6	318	54,7	p=0,65
	лікування пародонтиту *	77	13,2	425	73,1	p=0,001
Проф. гігієна		581	100	581	100	p>0,05
Лікування пародонту		526	90,5	370	63,6	p=0,032
Ортопедичне лікування*		216	37,2	457	78,6	p=0,002
Дентальна імплантація		73	13,0	211	36,3	p=0,000

Примітка: *різниця частот статистично значущі (p<0,05).

зубів може бути і за рахунок зменшення частоти проведення периапікальної хірургії у 2 рази у I групі відносно до II: 12,6 % проти 27,1 %, відповідно (p = 0,25).

Видалення зубів створює умови, що потребують подальшого відновлення зубного ряду. Однак у I групі була тенденція була зворотна: з великим відсотком випадків видалення зубів був низький показник ортопедичного лікування у порівнянні з II групою: 37,2 % проти 78,6 % (p=0,02). Також показники дентальній імплантації вказують на малий відсоток пацієнтів-військових – 13,0 %

проти 36,3 % -цивільних (p=0,000). Таким чином, відсутність можливості планування свого вільного часу спонукала пацієнтів I групи відмовитися від методів лікування, що потребують періодичного відвідування лікаря-стоматолога. При перегляді таблиці 1 можна помітити, що у військовослужбовців видалення зубів проводилися 76,4 % пацієнтів, лікування пародонтиту лише 13,2 % пацієнтів.

На підставі аналізу медичної документації приватного стоматологічного центру м. Запоріжжя за період з літку 2022 року до зими

2023 року можна зробити **висновок**, що звернення військовослужбовців за стоматологічною допомогою у приватному секторі прифронтового міста має сезонний характер – в основному це літні місяці та перші місяці осені; основний об'єм стоматологічної допомоги у прифронтовому місті включає заходи, що потребують мінімальну кількість відвідувань лікаря; дентальна імплантація та тотальна реабілітація проводиться лише 13,0 % пацієнтів-військовослужбовців у період активної служби.

У перспективі подальших розробок планується проведення низько досліджень у напрямку вивчення перебігу стоматологічних хворіб та процесів стоматологічної реабілітації у пацієнтів, що перенесли бойовий стрес.

Література:

1. Пузыров Є.В., Ізвєков В.В. Бойовий стрес та його наслідки для військовослужбовців. *Психологія національної безпеки та безпеки життєдіяльності*. 2023. Том 34 (75) № 1. С. 205-209. doi: 10.32782/2709-3093/2023.1/33.
2. Tsai K.Z., Tsai S.C., Lin K.H., Chang Y.C., Lin Y.P., Lin G.M. Associations of decayed teeth and localized periodontitis with mental stress in young adults: CHIEF oral health study. *Sci Rep*. 2022. № 12(1). P. 19139. doi: 10.1038/s41598-022-23958-4.
3. Lyshchyshyn M.Z., Kovalenko V.V. Status and prospects of development of military dentistry in Ukraine. *Medicni perspektivi*. 2020. № 25(1). P. 9-17. doi:10.26641/2307-0404.2020.1.200392.
4. van Sambeek RMF, de Vos R., Crins LAMJ, Bronkhorst E., Mehta S.B., Pereira-Cenci T., Loomans BAC. Perception of oral health related quality of life and orofacial aesthetics following restorative treatment of tooth wear: A five-year follow-up. *J Dent*. 2023. № 136. P. 104626. doi: 10.1016/j.jdent.2023.104626.
5. Carlos J.C., Thomé Leão ATH, Penoni D.C. Self-perception of oral health and quality of life of offshore military. *Revista da Escola Superior de Guerra*. 2021. № 36(77). P. 159-176. <https://revista.esg.br>
6. Рачинський, С., Шнайдер, С., Лабунець, О., Дієва, Т., Лабунець, В., Дзигал, О. Потреба та забезпеченість молодих осіб призовного віку у стоматологічній ортопедичній допомозі. *Вісник стоматології*. 2021. № 111(2). С. 67–71. <https://doi.org/10.35220/2078-8916-2020-35-2-67-71>
7. Науменко К. Є., Беліков О. Б. Анкетування військовослужбовців чернівецького прикордонного загону щодо рівня надання стоматологічної допомоги. *Український журнал медицини, біології та спорту*. 2018. № 1(10). С. 221-224. doi: 10.26693/jmbs03.01.221
8. Armstrong S, Dermont M. Defence dentistry: an occupationally focused health service with worldwide

deployable capability. *Br Dent J*. 2021. № 230(7). P. 417-423. doi: 10.1038/s41415-021-2834-1.

9. Івченко Д. В., Варжапетян С. Д., Міщенко О. М., та інш. Досвід лікування бойових травм щелепно-лицевої ділянки титановими імплантатами в умовах сучасної війни. *Патологія*. 2022. Т 19, № 2(55). С. 29-33. <https://doi.org/10.26724/2079-8334-2022-79-29-33>.

10. Канюра О.А., Біденко Н.В., Коленко Ю.Г., Філошенко В.В., Хрол Н.С., Шпак Д.Ю. Досвід надання стоматологічної допомоги в умовах військового стану *Сучасна стоматологія*. 2022. № 3-4. С. 38-44. doi: 10.33295/1992-576X-2022-3-38.

11. Рейзвіх О., Іванов, В., Дєньга, О., Сухомейло, Д., & Шнайдер, С. (2023). Аналіз надання стоматологічної допомоги дитячому населенню в умовах військового стану. *Вісник стоматології*. 2023. № 1(122). С. 31–38. doi: 10.35220/2078-8916-2023-47-1.6.

References:

1. Puzyrov, Je.V., & Izvekov, V.V. (2023). Bojovij stres ta jogo naslidky dlja vijs'kovosluzhbovciv [Combat stress and its consequences for military personnel]. *Psychologija nacional'noi' bezpeky ta bezpeky zhyttjedijal'nosti – Psychology of national security and life safety*, 34 1(75), 205-209. <https://doi.org/10.32782/2709-3093/2023.1/33> [in Ukrainian].
2. Tsai, K.Z., Tsai, S.C., Lin, K.H., Chang, Y.C., Lin, Y.P., & Lin, G.M. (2022). Associations of decayed teeth and localized periodontitis with mental stress in young adults: CHIEF oral health study. *Sci Rep.*, 12(1), 19139. doi: 10.1038/s41598-022-23958-4.
3. Lyshchyshyn, M.Z., & Kovalenko, V.V. (2020). Status and prospects of development of military dentistry in Ukraine. *Medicni perspektivi*, 25(1), 9-17. doi:10.26641/2307-0404.2020.1.200392.
4. van Sambeek, RMF, de Vos, R., Crins, LAMJ, Bronkhorst, E., Mehta, S.B., Pereira-Cenci, T., & Loomans, BAC. (2023). Perception of oral health related quality of life and orofacial aesthetics following restorative treatment of tooth wear: A five-year follow-up. *J Dent.*, 136, 104626. doi: 10.1016/j.jdent.2023.104626.
5. Carlos, J.C., Thomé Leão, ATH, & Penoni, D.C. (2021). Self-perception of oral health and quality of life of offshore military. *Revista da Escola Superior de Guerra*, 36(77), 159-176. <https://revista.esg.br>
6. Rachyns'kyj, S., Shnajder, S., Labunec', O., Dijeva, T., Labunec', V., & Dzygal, O. (2021). Potreba ta zabezpechenist' molodyh osib pryzovnogo viku u stomatologichnij ortopedychnij dopomozhi [The need and availability of young people of military age in dental orthopedic care]. *Visnyk stomatologii' – Bulletin of Dentistry*, 111(2), 67–71 doi:10.35220/2078-8916-2020-35-2-67-71 [in Ukrainian].
7. Naumenko K. Je., & Bjelikov O. B. (2018). Anketuvannja vijs'kovosluzhbovciv chernivec'kogo prykordonnogo zagonu shhodo rivnja nadannja stomatologichnoi'

dopomogy [Survey of military personnel of the Chernivtsi border detachment on the level of dental care]. *Ukrai'ns'kyj zhurnal medycyny, biologii' ta sportu – Ukrainian Journal of medicine, biology and sports*, 1(10), 221-224 doi: 10.26693/jmbs03.01.221 [in Ukrainian].

8. Armstrong S, Dermont M. (2021). Defence dentistry: an occupationally focused health service with worldwide deployable capability. *Br Dent J.*, 230(7), 417-423 doi: 10.1038/s41415-021-2834-1.

9. Ivchenko, D. V., Varzhapetjan, S. D., Mishchenko, O. M., & ta in. (2022). Dosvid likuvannja bojovyh travm shhelepno-lycevoi' diljanky tytanovymy implantatamy v umovah suchasnoi' vijny [Experience in treating combat injuries of the maxillofacial region with titanium implants in modern warfare]. *Patologija – Pathology*, 19,

2(55), 29-33 doi.org/10.26724/2079-8334-2022-79-29-33 [in Ukrainian].

10. Kanjura O.A., Bidenko N.V., Kolenko Ju.G., Filonenko V.V., Hrol N.S., & Shpak D.Ju. (2022). Dosvid nadannja stomatologichnoi' dopomogy v umovah vijs'kovogo stanu [Experience in providing dental care under martial law] *Suchasna stomatologija – Modern dentistry*, 3-4, 38-44. doi: 10.33295/1992-576X-2022-3-38.

11. Rejzvih O., Ivanov, V., Djen'ga, O., Suhomjlo, D., & Shnajder, S. (2023). Analiz nadannja stomatologichnoi' dopomogy dytjachomu naselennju v umovah vijs'kovogo stanu [Analysis of the provision of dental care to children under martial law]. *Visnyk stomatologii' – Bulletin of Dentistry*, 1(122), 31–38. doi: 10.35220/2078-8916-2023-47-1.6.

ЗМІСТ

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНО-ТЕОРЕТИЧНА СТОМАТОЛОГІЯ

Д.О. Сухомейло, О.Е. Рейзвіх. Вплив лікувально-профілактичного комплексу на стан твердих тканин зубів щурів в умовах аліментарного дефіциту вітаміну D.....2

ТЕРАПЕВТИЧНА СТОМАТОЛОГІЯ

І.С. Данькевич-Харчишин, Ю.О. Риберт, Н.Н. Бандрівська. Динаміка ліпідних та імунологічних параметрів під час курації генералізованого пародонтиту початкового – І ступеня у хворих на атеросклероз.....10

Г.В. Ніколаєва, Д.Д. Жук, Д.К. Косенко, С.А. Шнайдер. Стоматологічне здоров'я моряка в умовах тривалого автономного плавання в морі в період пандемії COVID-19.....16

Т.П. Терешина, М.І. Кот. Частота розвитку стоматологічної патології у пацієнтів після коронавірусної хвороби.....21

Т.П. Терешина, В.А. Пахлевандзе. Вибілювання зубів. Аналіз ранніх ускладнень.....26

В.С. Чернець, Є.Д. Бабов, Т.М. Папіж. Травматична фіброма слизової оболонки порожнини рота: клініко-морфологічні ознаки, ризик малігнізації.....30

ХІРУРГІЧНА СТОМАТОЛОГІЯ

В.Г. Крикляс, К.В. Крикляс. Уточнення клінічних даних у дітей з вродженою поєднаною односторонньою розщипиною верхньої губи та піднебіння.....37

В.А. Маланчук, А.В. Сидоряко. Імунологічний статус хворих на флегмони щелепно-лищевої ділянки.....42

І.Л. Чехова, Р.І. Єгоров, А.А. Кузьменко. Травматичні ушкодження щелепно-лищевої ділянки у дітей. Ретроспективне дослідження.....48

Н.І. Яремчук, А.П. Ошурко, І.Ю. Олійник. Порівняльний аналіз щільності кортикального шару кісткової тканини відростків та кута нижньої щелепи при набутих дефектах зубного ряду.....55

ОРТОПЕДИЧНА СТОМАТОЛОГІЯ

Б.В. Брожина, О.В. Павленко. Потреба в ортопедичній реабілітації пацієнтів із щелепно-лищевими пораненнями.....63

В.А. Лабунець, С.А. Шнайдер, О.В. Лабунець, С.В. Рачинський, Т.В. Дієва, О.Є. Номеровська, Є.В. Дієв, С.М. Рожко. Динаміка розвитку стоматологічної ортопедичної допомоги та рівня її задоволеності у віковій групі 15–19 років в Україні за 1995–2021 роки68

О.В. Сидор, Т.В. Строгонова. Вираженість запалення навколо комерційних дентальних імплантатів із різною поверхнею.....74

О.О. Фастовець, О.О. Глазунов. Оцінка рівнів прозапальних цитокінів в ясенній рідині та маркерів кісткового метаболізму в сироватці крові у хворих на генералізований пародонтит після проведеного ортопедичного лікування.....82

КЛІНІЧНА СТОМАТОЛОГІЯ

В.Б. Пиндус, О.В. Деньга, Т.О. Пиндус, Ф.Й. Щепанський, С.А. Шнайдер. Оцінка стану гігієни порожнини рота у пацієнтів із різним ступенем ураження тканин пародонту88

С.О. Чертов, О.О. Кокарь, Т.В. Строгонова. Особливості стоматологічного лікування військовослужбовців під час війни (ретроспективний аналіз)..... 92

СТОМАТОЛОГІЯ ДИТЯЧОГО ВІКУ

І.В. Ковач, Г.Е. Зуб, Ю.В. Хотімська. Особливості фіксації мініпластин при переломах кута нижньої щелепи у дітей 6-8 років.....98

С.Є. Лещук. Гігієнічний стан ротової порожнини у дітей, які хворіють на бронхіальну астму103

Н.Л. Чухрай, Е.В. Безвушко, М.М. Шило. Стан місцевого імунітету порожнини рота у дітей з запальними захворюваннями пародонта на тлі туберкульозу.....108